

דע מה שתשיב

1. משנה יד

[יג] רבי אלעזר אומר הוי שקוד ללמוד תורה ודע מה שתשיב לאפיקורוס ודע לפני מי אתה עמל ונאמן הוא בעל מלאכתך שישלם לך שכר פעולתך:

- מה הקשר בין חלקי המשנה?

- מה תפקידה התחבירי של ה'וי ב'ודע...?!

מספר נוסחאות למשנה – נסו להבין את דברי רבי אלעזר לפי כל נוסח

2. נוסח כתב יד קאופמן

ר' אליעזר אומ' הווי שקד ללמוד מה שתשיב לאפיקורוס ודע לפני מי אתה עמל ומי הוא בעל מלאכתך

3. מגן אבות לרשב"ץ

רבי אלעזר אומר הפירוש: השלשה דברים הם, הוי שקוד, אחד, ודע לפני מי שאתה עמל, שנים, ומי הוא בעל בריתך, הוא השלישי. כן כתב רבינו שלמה ז"ל [ד"ה הוי שקוד]. וגירסתו היא, ומי הוא בעל מלאכתך. אבל בספר רבינו משה ז"ל כתוב, ומי הוא בעל בריתך, וכן הוא במשניות.

נסו להגדיר מיהו אפיקורוס בחז"ל ע"פ המקורות הבאים:

4. סנהדרין פרק י משנה א

כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא שנאמר (ישעיה ס') ועמך כולם צדיקים לעולם יירשו ארץ נצר מטעי מעשי ידי להתפאר ואלו שאין להם חלק לעולם הבא האומר אין תחיית המתים מן התורה ואין תורה מן השמים ואפיקורוס רבי עקיבא אומר אף הקורא בספרים החיצונים והלוחש על המכה ואומר (שמות ט"ו) כל המחלה אשר שמתני במצרים לא אשים עליך כי אני ה' רפאך אבא שאול אומר אף ההוגה את השם באותיותיו: (אל תתעבבו על דברי ר' עקיבא ואבא שאול)

5. בבלי סנהדרין לח עמוד ב

תנן התם, רבי אליעזר אומר: הוי שקוד ללמוד תורה, ודע מה שתשיב לאפיקורוס.

אמר רבי יוחנן: לא שנו אלא אפיקורוס נכרי, אבל אפיקורוס ישראל - כל שכן דפקר טפי. (שמתפקר יותר)

אמר רבי יוחנן: כל מקום שפקרו המינים תשובתן בצידן, +בראשית א' + נעשה אדם בצלמנו (ואומר) +בראשית א' + ויברא אלהים את האדם בצלמו. +בראשית י"א + הבה נרדה ונבלה שם שפתם - +בראשית י"א + וירד ה' לראות את העיר ואת המגדל. +בראשית ל"ה + כי שם נגלו אליו האלהים. - +בראשית ל"ה + לאל הענה אתי ביום צרתי..... רש"י שם

שקוד - מהיר וזריז.

כדי שתדע להשיב לאפיקורוס - הבא להביא ראיה מן התורה לדברי המינים.

כל שכן דפקר טפי - שהרי הכיר וכפר ומתוך כך מדקדק ולא תוכל להשיבו דבר המקובל לו.

6. מהרש"א שם

הוי שקוד כו'. עי' הפירושים בספר מדרש שמואל ועוד נראה לפרש לפי שהאפיקורסים מתוך דקדוקי המקראות לפי טעותן ילמדו לשקר במינות ועל כן אמר הוי שקוד ללמוד תורה שבכתב שתוכל להשיב להן מתוך המקרא כדלקמן התשובתן בצדן כי המינין לא יקבלו בתורה שבע"פ ומדרשות וז"ש ודע מה שתשיב להן לפי המקרא שהוא לא יאמין במדרש ובתורה שבע"פ וז"ש אבל אפיקורוס ישראל כ"ש דפקר טפי שהוא ידע במדרש חכמים ואם נשיב לו כפי המקרא כ"ש דפקר טפי בתורה שבע"פ ובמדרש חכמים וק"ל:

- מה הקשר בין לימוד תורה לבין התשובה לאפיקורוס? איזה תורה לומדים?

המדרש הבא תואם את הקו של המהרש"א ומוסיף נדבך שיכול להסביר את החילוק של רבי יוחנן בין אפיקורוס גוי לישראל?

7. מדרש תנחומא (ורשא) פרשת כי תשא סימן לד

ויאמר ה' אל משה כתב לך את הדברים האלה, זשה"כ אכתב לו רובי תורתו כמו זר נחשבו (הושע ח) א"ר יהודה בר שלום כשאמר הקב"ה למשה כתב לך בקש משה שתהא המשנה בכתב ולפי שצפה הקב"ה שאומות העולם עתידין לתרגם את התורה ולהיות קוראין בה יונית והם אומרים אנו ישראל ועד עכשיו המאזנים מעויין (ס"א מצויין) אמר להם הקב"ה לעכו"ם אתם אומרים שאתם בני איני יודע אלא מי שמסטורין שלי אצלו הם בני ואיזו היא זו המשנה שנתנה על פה והכל ממך לדרוש, א"ר יהודה בר שלום א"ל הקב"ה למשה מה את מבקש שתהא המשנה בכתב ומה בין ישראל לעכו"ם שנאמר אכתב לו רובי תורתו וא"כ כמו זר נחשבו אלא תן להם מקרא בכתב ומשנה על פה, כתב לך את הדברים הרי מקרא כי על פי הדברים האלה הרי משנה על פה, ד"א כתב לך מכאן אמרו המתרגם לקורא בתורה אסור לו להסתכל בתורה ולתרגם, והקורא בתורה, אסור לו ליתן עיניו חוץ מן התורה שלא נתנה התורה אלא בכתב שנאמר וכתבתי על הלוחות את הדברים אסור למתרגם לעיין בתורה ולתרגם שנאמר כתב לך את הדברים הרי המקרא כי על פי הדברים תרגום שנתן על פה, א"ר יהודה בר שלום כתב לך וגו', כי על פי הדברים האלה כרתי אתך ברית על ידי מה אני כורת עמך ברית על ידי כתב לך ועל ידי על פה אם קיימת שבכתב בכתב ואת שבעל פה על פה כאלו עמך כרתי ברית ואם שנית לא כרתי עמך ברית.

8. בראשית רבה פרשה יט

[והנחש היה ערום מכל חית וגו'] ר' הושעיא רבה אמר דיקרטיס (זקוף) היה עומד כקנה ורגלים יש לו,

ר' ירמיה בן אלעזר אמר אפיקורוס [היה],

ר' שמעון בן אלעזר אמר כגמל היה, טובה גדולה חסר העולם שאילולי כן היה אדם משלח פרגמטיא בידו והיה הולך ובא.

- וסו להסביר את המניעים והצידוק להרחבת המושג אפיקורוס בגמרא?

9. בבלי סנהדרין צט עמוד א (יש מספר עותקים של שטיינזלץ בספריה)

תנו רבנן: + במדבר ט"ו+ כי דבר ה' בזה ומצותו הפר הכרת תכרת - זה האומר אין תורה מן השמים. דבר אחר: כי דבר ה' בזה - זה אפיקורוס.

שם עמוד ב

אפיקורוס. - רבי ורבי חנינא אמרי תרוייהו: זה המבזה תלמיד חכם.

רבי יוחנן ורבי יהושע בן לוי אמרי: זה המבזה חבירו בפני תלמיד חכם.

בשלמא למאן דאמר המבזה חבירו בפני תלמיד חכם אפיקורוס הוי, מבזה תלמיד חכם עצמו - מגלה פנים בתורה שלא כהלכה הוי. אלא למאן דאמר מבזה תלמיד חכם עצמו אפיקורוס הוי, מגלה פנים בתורה כגון מאי? - כגון מנשה בן חזקיה

ואיכא דמתני לה אסיפא: מגלה פנים בתורה, רב ורבי חנינא אמרי: זה המבזה תלמיד חכם, רבי יוחנן ורבי יהושע בן לוי אמרי: זה המבזה את חבירו בפני תלמיד חכם. בשלמא למאן דאמר המבזה תלמיד חכם עצמו מגלה פנים בתורה הוי, מבזה חבירו בפני תלמיד חכם - אפיקורוס הוי. אלא למאן דאמר מבזה חבירו בפני תלמיד חכם מגלה פנים בתורה הוי, אפיקורוס כגון מאי? - אמר רב יוסף: כגון הני דאמרי מאי אהנו לן רבנן? לדידהו קרו, לדידהו תנו.

במדבר טו

(ל) וְהִנָּפֵשׁ אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה בְּיַד רַמָּה מִן הָאֲזָרָח וּמִן הַגֵּר אֶת יְקִיָּק הוּא מְגַדֵּף וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהוּא מִקֶּרֶב עַמָּה:

(לא) כִּי דָבַר יְקִיָּק בְּזֶה וְאֵת מִצְוֹתוֹ הִפְרָה הִכְרַת תִּפְרָת הַנֶּפֶשׁ הַהוּא עֲוֹנָה בָּהּ: פ

האם הגמרא הבאה ממשיכה עם אותו פירוש של אפיקורוס?

10. קידושין סו עמוד א

דתניא: מעשה בינאי המלך שהלך לכוחלית שבמדבר וכיבש שם ששים כרכים, ובחזרתו היה שמח שמחה גדולה, וקרא לכל חכמי ישראל. אמר להם: אבותינו היו אוכלים מלוחים בזמן שהיו עסוקים בבנין בית המקדש, אף אנו נאכל מלוחים זכר לאבותינו, והעלו מלוחים על שולחנות של זהב ואכלו. והיה שם אחד איש לץ לב רע ובליעל ואלעזר בן פועירה שמו, ויאמר אלעזר בן פועירה לינאי המלך: ינאי המלך, לבם של פרושים עליך! ומה אעשה? הקם להם בציץ שבין עיניך, הקים להם בציץ שבין עיניו. היה שם זקן אחד ויהודה בן גדידיה שמו, ויאמר יהודה בן גדידיה לינאי המלך: ינאי המלך, רב לך כתר מלכות, הנח כתר כהונה לזרעו של אהרן! שהיו אומרים: אמו נשבת במודיעים, ויבוקש הדבר ולא נמצא; ויבדלו חכמי ישראל בזעם. ויאמר אלעזר בן פועירה לינאי המלך: ינאי המלך, הדיוט שבישראל כך הוא דינו, ואתה מלך וכהן גדול כך הוא דינך? ומה אעשה? אם אתה שומע לעצתי רומסם. ותורה מה תהא עליה? הרי כרוכה ומונחת בקרן זוית, כל הרוצה ללמוד יבוא וילמוד.

אמר רב נחמן בר יצחק: מיד נזרקה בו אפיקורסות, דהוה ליה למימר: תינח תורה שבכתב, תורה שבעל פה מאי? מיד ותוצץ הרעה על ידי אלעזר בן פועירה, ויהרגו כל חכמי ישראל, והיה העולם משתומם עד שבא שמעון בן שטח והחזיר את התורה ליושנה.

מיהו אפיקורוס ע"פ הרמב"ם? מה בינו לבין שאר הכופרים?

11. רמב"ם הלכות תשובה פרק ג

הלכה ו - ואלו הן שאין להן חלק לעולם הבא אלא נכרתים ואובדין ונידונין על גודל רשעם וחטאתם לעולם ולעולמי עולמים: המינים והאפיקורסין והכופרים בתורה והכופרים בתחיית המתים ובביאת הגואל המורדים ומחטיאי הרבים והפורשין מדרכי צבור והעושה עבירות ביד רמה בפרהסיא כיהויקים והמוסרים ומטילי אימה על הצבור שלא לשם שמים ושופכי דמים ובעלי לשון הרע והמושך ערלתו.

הלכה ז - חמשה הן הנקראים המינים: האומר שאין שם אלוה ואין לעולם מנהיג, והאומר שיש שם מנהיג אבל הן שנים או יותר, והאומר שיש שם רבון אחד אבל שהוא גוף ובעל תמונה, וכן האומר שאינו לבדו הראשון וצור לכל, וכן העובד כוכב או מזל וזולתו כדי להיות מליץ בינו ובין רבון העולמים כל אחד מחמשה אלו הוא מין.

הלכה ח - שלשה הן הנקראים אפיקורסין: האומר שאין שם נבואה כלל ואין שם מדע שמגיע מהבורא ללב בני האדם, והמכחיש נבואתו של משה רבינו, והאומר שאין הבורא יודע מעשה בני האדם כל אחד משלשה אלו הן אפיקורוסים, שלשה הן הכופרים בתורה: האומר שאין התורה מעם ה' אפילו פסוק אחד אפילו תיבה אחת אם אמר משה אמרו מפי עצמו הרי זה כופר בתורה, וכן הכופר בפרושה והוא תורה שבעל פה והמכחיש מגידה כגון צדוק ובייתוס, והאומר שהבורא החליף מצוה זו במצוה אחרת וכבר בטלה תורה זו אע"פ שהיא היתה מעם ה' כגון ההגרים כל אחד משלשה אלו כופר בתורה.

מהי אפיקורסות של הנחש? מה דעתכם על אמונתו של ר' יהושע בן קרחה?

12. בראשית רבה פרשה כז

אפיקורס אחד שאל את רבי יהושע בן קרחה אמר לו אין אתם אומרים שהקב"ה רואה את הנולד, אמר לו הן, והא כתיב ויתעצב אל לבו, אמר לו נולד לך בן זכר מימך אמר לו הן, אמר לו מה עשית אמר לו שמחתי ושמחתי את הכל, אמר לו ולא היית יודע שסופו למות, א"ל בשעת חדותא וחדותא בשעת אבלה אבלה, א"ל כך מעשה לפני הקב"ה דאמר רבי יהושע בן לוי שבעה ימים נתאבל הקב"ה על עולמו קודם שלא יבא מבול לעולם, מאי טעמיה ויתעצב אל לבו, ואין עציבה אלא אבילות היך מה דאת אמר (שמואל ב יט) נעצב המלך אל /על/ בנו.

13. תלמוד בבלי מסכת בבא מציעא דף לג עמוד א

תנו רבנן: העוסקין במקרא - מדה ואינה מדה, במשנה - מדה ונוטלין עליה שכר, בתלמוד - אין לך מדה גדולה מזו, ולעולם הוי רץ למשנה יותר מן התלמוד.

והר"מ אלמשנינו ז"ל פי' הנה יש לדקדק שהיה לו לומר ודע להשיב

לאפיקורוס אך רמז בזה לדבר יקר הערך יצטרך מאד בפלפול ובמשא ומתן עם החולק. והוא שמי שישא ויתן עם שכנגדו ויאמר לו תשובות מקובלות אצלו או שמצאם כך כתובות בספר הנה בנקל יהיה מנוצח אם לא ידע מצד עצמו בידיעה שלימה מה שהוא משיב כי כאשר תהיה תשובתו מצד ידיעתו הנה אז ינצח את הכל ומה גם את האפיקורוס שהוא הסכל הבלתי יודע המושכלות האמיתיות המושגות מלימוד תורתנו הקדושה. על כן אמר ודע מה שתשיב כאלו אמר מה שתשיב לאפיקורוס דעהו אתה בידיעה שלימה ולא תהיה תשובתך אליו מקובלת אצלך או מלומדת מאחר כי כן לא תנצח אותו כאמור, והוא דקדוק נכון עכ"ל.

וכתב הרב ר' ישראל כי הורה לנו דרך הלימוד כי ראוי לאדם להקדים תחלה לימוד התורה והגמרא והלכותיה עד אשר ישקע בלבו וידע כלליו ופרטיו ודיניו ומשפטיו, ולז"א תחלה הוי שקוד ללמוד תורה ואח"כ ילמוד החכמות החיצונות כדי לדעת תשובות התועים וינצחם בטענותיהם וע"כ אז"ל מנעו בניכם מן ההגיון ולא אמרו מנעו עצמיכם לפי שהבנים לא רוו צמאון שכלם בתורה ובגמרא ואם ילמדו מיד ההגיון והיא הקדמה ללימוד שאר החכמות אולי ישתבשו בסברתם ויצאו מהרה מן הכלל, וכן אז"ל ארור שילמד את בנו חכמת יונית ולא אמרו ארור שילמוד חכמת יונית מהטעם שזכרנו ע"כ.